

David Rafael Moulis

Jeruzalémský chrám v proměnách věku

„Ačkoli jsou brány modlitby uzavřeny, brány slz se neuzavírají“¹

Abstract

This article describes more than 1.000 year's history of one of the most famous building in ancient Israel. King David made Jerusalem as the centre of his kingdom and he only prepared the building plan. Later, his son Solomon built sanctuary for God's name. Architecture of the Jerusalem Temple was inspired in Mesopotamia. There wasn't any statue or image of God like in Mesopotamia, but inside in the Holy of holies was only the tabernacle. Jerusalem Temple was twice destroyed. For the first time by Nebuchadnezzar II in 586 BC and for the second time was destroyed by Romans in 70 CE. Before the second destruction the Temple was rebuilt by king Herod. Herod let extend temple area, expanded Temple and gave its new form. My work describes how the Temple and the Temple mount looked in many periods, at Solomon's time, at Cyrus's time, at Herodes's time and now. According to legends, from the Temple mount God took clay for creation of the first man Adam; there also went Abraham to sacrifice his son Isaac. That is the reason, why was this mount chosen as the place for the Jewish Temple. At the present time there is Dome of the Rock.

1) VILNAY, Zev (2000): Legendy Jeruzaléma. Praha: Volvox Globator, str. 145. In: Talmud Bavli: Brachot 32b. Legenda o 9. avu, kdy Západní zeď pokrývající kapky rosy připomínají slzy.

Za jednu z nejskvostnějších a nejzajímavějších staveb všech dob může být označen již neexistující Jeruzalémský chrám. Chrám byl centrem judaismu a celého tehdejšího Izraele. Určitě stojí za zmínku připomenout, jaká že to byla stavba k oslavě Boha, jak vypadala, co skrývala uvnitř a jaký byl nakonec její osud, který byl pro celé židovstvo obrovskou tragédií a muselo se s ní patřičně vypořádat, aby mohlo přežít.

Už od mezopotamských dob je chrám sídlem božstva. Díky tomuto chápání příbytku má chrám shodný půdorys s obytnými domy. Bůh byl v mezopotamských chrámech reprezentován sochou, nebo jiným symbolem, který byl umístěn v nejsvatější části budovy. Tou byl menší prostor (i pódium nebo výklenek), na který navazovala hlavní místnost cella, kde se nacházel obětní stůl a kde probíhaly každodenní rituály.² Před místností byl vstupní prostor (předsíň, hala), která byla spojujícím prostorem mezi chrámem a okolním světem. K základu svatyně často přiléhaly nejrůznější prostory a dvory. Součástí se někdy stával i odtok pro tekutiny z úliteb a obětí. Uvnitř chrámu byly lavice a plošiny pro dary. Stěny mnohdy byly zdobeny plastikami nebo malířskými výjevy. Zároveň byly nalezeny skryše s podobným významem jako je geniza v synagogách. Sloužily pro uchování již nepoužívaných kultovních předmětů. V severní Mezopotámii byl tradičním typem tzv. megaron. Šlo o podlouhlou místnost s vchodem na kratší straně budovy. Boční zdi u vchodu přesahovaly a vytvářely tak vestibul. Hlavní prostor neobklopovaly žádné menší postranní místnosti. Pokud se náhodou objevily, byl to vliv ze Sumeru. Stavby typu in antis se na Předním východě vyskytují už od neolitu, ale teprve od 3. tis. př. obč. l. se o nich dá mluvit jako od chrámech.³ Chrámů typu in antis zdomácněly v severní Mezopotámii, Sýrii, jižní Malé Asii a v Palestině po roce 2000 př. obč. l. Hojně byly zastoupeny až do 1. tis. př. obč. l.⁴ Některé starší asyrské chrámy jsou kombinací typu sumerského a typu in antis. Výsledkem této syntézy je, že vchod do chrámu není v ose budovy. Babylónský typ chrámu, který se objevoval od 3. a 2. tis. př. obč. l. až do seleukovské doby, měl pódium ve středu delší strany úzké místnosti, která byla vnitřní svatyní. Naproti pódiu byl vchod do hlavní místnosti. Tudiž sochu božstva na pódiu bylo možné zahlédnout v průhledu dveří. Na tyto dvě široké místnosti mohl být napojen další podobný objekt. Chrámů jsou od 4. tis. př. obč. l. stavěny na terasách a vyčnívaly tak nad okolními budovami i terénem. Úkolem chrámu bylo udržovat nepřetržitý liturgický

provoz. Uctívání božstva se skládalo z recitace nebo zpěvu posvátných textů, doprovázených hudbou a z přinášení obětí (většinou nekrvavých). Mimo to se v chrámech slavily svátky. O tyto úkony se starali specialisté – kněží. Mezopotamské chrámy byly také dějištěm recitací posvátných textů, hudby, zvuků dobytka, cinkotu stříbra, občanských jednání, proslovů, křiku mládeže a to všechno bylo podtrženo vůní kadidla. I významné obřady v životě se konaly zde. Do vyšších chrámových pozic se dosazovali panovníci a ti museli provádět různé kultovní pravomoci.⁵ O bohy se muselo pečovat a bylo potřeba naklonit si je. Například se do mezopotamských chrámů přinášely obětiny, které měly sloužit k nasycení božstva. U Izraelitů je Bůh rovněž nasycován, ale ne skrze fyzické potraviny, ale pomocí kouře z obětí a kadidla, který stoupal k Bohu. K světským aktivitám, které byly s mezopotamským chrámem spojeny patří například soustředování badatelů z oborů matematiky, přírodních a astronomických věd, působení lékařů či věštců.⁶

Jeruzalémský chrám nahradil stan setkání, který Izraelité stavěli na různých místech, kudy putovali. Hospodin v době putování Izraelitů pouští nepotřeboval ukotvený dům.

Král David dobyl kolem roku 1000 př. obč. l. jebusejské město – Jeruzalém a nechal do něho umístit nejposvátnější předmět Izraelitů, kterým nebylo nic jiného, než Archa úmluvy. S Archou se ve městě usadil i národ, který s ní putoval. David – sjednotitel Izraele a Judska z Jeruzaléma učinil politické centrum své říše a zároveň kultovní centrum. Tento velmi zbožný král připravil výstavbu Chrámu, ale nebyl vhodný k tomu, aby ho vystavěl, neboť díky svým politickým krokům je označován za „válečníka a muže krve“.⁷ David vybral místo pro výstavbu svatyně, připravil stavební plány a nashromáždil prostředky. Samotná stavba proběhla až za vlády Davidova syna Šalomouna. Šalomounův chrám byl monumentální, ale často si ho představujeme příliš megalomansky. Jak bude dále popsáno, rozměry Šalomounova chrámu nebyly až tak velké. Chrám nebyl vystavěn Bohu, ale pro Boží jméno, neboť izraelský Bůh není fyzická postava a rozprostírá se všude. Chrám se tedy stal jednou a jedinou svatyní v celé zemi. Je zajímavé, že právě v době, kdy bylo cestování nebezpečné a drahé, bylo ustanoveno jediné poutní místo (ovládané Davidovskou dynastií), pro celý Izrael a Judsko.⁸

Otevřenou otázkou ale zůstává, na kolik byla centralizace kultu za Davida opravdu takto účinná a platná. Za jeden z důkazů, že vedle Šalomounova chrámu souběžně existovaly i jiné chrámy, můžeme považovat objevený chrám ve starověkém

2) Cella – hlavní chrámová část, vlastní svatyně, v níž je chován obraz božstva. Ottova encyklopedie obecných vědomostí. [online], [citováno dne 15.02.2009]. Dostupné z: <<http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/229272-cella>>.

3) Chrám in antis měl v průčelí pilířové výstupky (antae) zdí, obmykajících cellu. Uprostřed mezi antami měl dva sloupy, nahoře pak štít. Antika. [online], [citováno dne 01.11.2008]. Dostupné z: <<http://antika.avonet.cz/article.php?ID=1496>>.

4) PROSECKÝ, Jiří, et al. (1999): Encyklopedie starověkého Předního východu. Praha: Libri, str. 140 – 141.

5) Tamtéž, str. 141 – 142.

6) PROSECKÝ, Jiří, et al. (1999): Encyklopedie starověkého Předního východu. Praha: Libri, str. 141 – 142.

7) GOLDHILL, Simon (2005): The Temple of Jerusalem. Massachusetts: Harvard University Press, str. 22. In: 1Kr 5,17.

8) Tamtéž, str. 24 – 25.

kanaánském a poté izraelském městě Arad. Samotný chrám je datován do 10. – 7. stol. př. obč. l. Měl shodné členění prostoru jako Šalomounův, včetně velesvatyně. K vidění je i oltář na obětním nádvoří a čtvercové základy dvou sloupů. Jen rozměry tohoto chrámu jsou poněkud miniaturní. Velikostně chrám připomíná větší obytný dům.

Bohatství na stavbu bylo nashromážděno ještě za vlády krále Davida, který porazil spousty národů a ty mu pak odváděly dávky. David ukořistil zlaté štíty a jiné zlaté či měděné předměty. Všechny zlaté, stříbrné a měděné předměty od podmaněných národů dal David zasvětit Hospodinu.⁹ Některé národy přinášely králi dary dobrovolně. Když byl Šalomoun pomazán za krále, Davidův přítel Chíram z Týru mu vyslal na základě Šalomounova vzkazu své služebníky. Protože Šalomoun nebyl vojensky ohrožován a Hospodin mu dodal klid, rozhodl se, že vybuduje Chrám jménu Hospodinovu. Šalomounův chrám se stal po staletí modelem jiným chrámům v celém středomoří. Popis plánu je uveden v Knihách Královských. Tyto knihy byly sepsány až po zničení Chrámu, jako připomenutí jeho velkoleposti. Chíram přislíbil, že dodá cedrové a cypřišové dřevo z Libanonu. Šalomoun Chíramovi na oplátku slíbil, že bude živit jeho dům a tak mu posílal pšenici a olej. Král vybral z celého Izraele 30 tisíc dělníků. Každý měsíc jich vysílal 10 tisíc do Libanonu, kde se střídali. Šalomoun měl k dispozici rovněž 70 tisíc nosičů břemen, 80 tisíc kameníků a 3 300 dohlížitelů.¹⁰ Protože Šalomounův chrám byl nevelkých rozměrů (60 x 20 x 30 loktů) jsou údaje o počtech dělníků dosti nadsazené. Příčinou může být nepřesný překlad slova „elef“, které znamená jednak „tisíc“ a také „oddíl“. Z toho vyplývá, že místo 30 tisíc dělníků se mohlo jednat o 30 oddílů dělníků a to už jsou čísla reálná.

Stavba byla započata ve druhém měsíci 480 let po vyjití Izraelitů z Egypta. Při stavbě nesměly být použity žádné železné nástroje. V úvahu nepřicházelo kladivo nebo dláto a veškerý kámen se opracovával již v lomu. Obdélníkový půdorys byl rozdělen na tři části: ulam, hejchal a dvír. Náboženské svatyně s podobným půdorysem byly archeology nalezeny v Kanaánu a v Sýrii.¹¹ Půdorys zároveň odpovídal svatostánku a stanu setkání, který Izraelité používali při putování pouští. Každou noc byla Archa úmluvy umístěna do svatostánku a Izraelité kolem utvořili pravidelný obdélníkový tábor. Podobně jsou rozmístěni lidé na obdélníkovém nádvoří kolem Chrámu.¹² Přední část stavby (ulam) sloužila jako předsíně či vestibul a její délka byla 20 loktů. Hejchal se dá přeložit jako palác, ale používá se i termín dům. Byl dlouhý 40 loktů a nacházela se v něm okna se zužujícím se ostěním. Uvnitř hejchalu bylo všechno z cedru (kalichy květů

a věncoví z květin), takže holý kámen nebylo možné vůbec spatřit. Byl zde umístěn i cedrový oltář, který byl také obložen zlatem. Nakonec byl celý hejchal obložen zlatem. Kolem dokola hejchalu a dvíru byla vybudována přístavba, čímž vznikly ochozy. Přístavba byla ve spodní části široká 5 loktů, ve střední 6 a v horní 7 loktů. Výška její každé části byla vždy 5 loktů a celkem tedy 15 loktů. Točité schody sloužily k výstupu na střední ochoz a ze středního pokračovaly na třetí. Na vnější zdi domu byly dokola římsovité výstupky, aby stropní trámy nezasahovaly do zdí. Trámy byly z cedrového dřeva stejně jako vnitřní obložení od podlahy až ke stropu. Podlahy pokrývaly cypřišové desky. Dvacet loktů od zadní strany Chrámu Šalomoun nechal vybudovat přepážku z cedrových desek od podlahy až ke stropu, čímž vznikla část dvír (velesvatyně, svatyně svatých). Před přepážkou byly zlaté řetězy. V dvíru byla uložena Schránka Hospodinovy smlouvy. Pod víkem s cheruby se v Arše měly ukrývat desky s Desaterem, miska s manou a Áronova hůl. Dvír byla krychle o rozměrech 20 x 20 x 20 loktů. Stěny byly obloženy lístkovým zlatem. Uvnitř dvíru byli dva naprosto stejní cherubové z olivového dřeva, každý o výšce 10 loktů. Jejich každé křídlo měřilo 5 loktů. Křídla byla rozprostřena tak, že jedno křídlo prvního cheruba se dotýkalo stěny dvíru, stejně jako jedno křídlo druhého cheruba. Jejich druhá křídla se navzájem dotýkala uprostřed místnosti. I tyto cherubové byli obloženi zlatem. Přední i zadní stěny nesly dokola vyřezané cheruby, palmy a věncoví z květin. Stěny i podlaha byly obloženy zlatem. Vchod do dvíru byl opatřen dveřmi z olivového dřeva. Obě křídla dveří byla z olivového dřeva a opět na nich byli vyřezávaní cherubové a palmy a věncoví obložené zlatem. Pilíř a veřeje byly pětihranné. Podobné veřeje byly před vstupem do hejchalu, ale jen čtyřhranné. Dveře vyrobené z cypřišového dřeva měly každé křídlo dvojdílné a otáčelo se. Výzdoba dveří byla totožná s těmi do dvíru. Zeď vnitřního nádvoří byla vybudována ze tří vrstev kamenných kvádrů a z jedné vrstvy cedrových trámů. Touto zdí byl oddělen posvátný prostor od veřejného. Tak byl dostavěn Šalomounův chrám po sedmi letech. S výstavbou se začalo ve čtvrtém roce vlády krále Šalomouna (v měsíci zivu) a vše bylo dokončeno v jedenáctém roce jeho vlády (v měsíci búlu).¹³ K výrobě vybavení Chrámu povolal Šalomoun Chírama z Týru – řemeslníka obrábějícího měď. Vytvořil dva bronzové sloupy Boaz a Jachin, každý o výšce 18 loktů.¹⁴ Ty stály před vchodem do předsíně. Bronzové hlavice byly nasazeny na sloupy a jejich výška byla 5 loktů. Na hlavicích bylo proplétané mřížování s řetězovými ozdobami. Na každé hlavici jich bylo 7. Ke každému sloupu Chíram vyrobil dvě řady granátových jablek kolem každého mřížování. Granátových jablek bylo celkem 200. Hlavice byly zakončeny lilií 4 lokty vysokou. Chíram vyrobil i tzv. moře. Byla to okrouhlá měděná nádrž, která sloužila k očišťování kněží. Její průměr byl 10 loktů a objem 720hl.

9) 1S 8 – 9.

10) 1Kr 5,15 – 28.

11) GOLDHILL, Simon (2005): *The Temple of Jerusalem. Massachusetts: Harvard University Press, str. 28.*

12) GOLDHILL, Simon (2005): *The Temple of Jerusalem. Massachusetts: Harvard University Press, str. 31.*

13) 1Kr 6,1 – 37.

14) „Boaz“ = v něm je síla; „jachin“ = on upevní. In: *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona. Ekumenická rada církví v ČSSR. Praha: Tisk, 1989, str. 293.*

Pod jejím okrajem bylo ve dvou řadách věncoví. Nádrž stála na dvanácti měděných býčcích, kdy na každou světovou stranu směřovali 3 z nich. Jejich zadní části těl směřovaly ke středu dovnitř. 10 bronzových stojanů o šířce 4 lokty a o výšce 3 lokty na další nádrže tvořily lišty spojované příčkami. Na lištách byli znázorněni lvi, býčci a věnce. Stojan měl vždy 4 kola a nesl nádrž sloužící k omývání obětí.¹⁵ Stojany měly držadla s vyrytými cheruby, lvy a palmami. Na každé straně Chrámu z venku stálo 5 těchto stojanů s nádržemi. Moře stávalo po pravé straně Chrámu k jihovýchodu. Mezi drobnější výrobky Chiráma patřily kotlíky, lopatky a kropenky.¹⁶ Všechny tyto předměty z leštěného bronzu se odlévaly do země v jordánském okrsku mezi Sukotem a Saretanem.¹⁷ Šalomoun udělal všechny předměty určené pro Chrám. Byly jimi: zlatý oltář, zlatý stůl pro předkladný chléb, svícny potažené lístkovým zlatem (5 napravo a 5 nalevo v hejchalu před velesvatyní), s jejich květy, kahánky, kleště na knoty, misky, nože, kropenky, číše a pánve.

Šalomoun uložil do hotového Chrámu svaté dary svého otce. Po dokončení prací nechal svolat shromáždění starších. Když všichni kněží dorazili, vynesli Schránku úmluvy do velesvatyně pod křídla cherubů, společně se stanem setkání a s předměty, které v něm byly.¹⁸ Když kněží z Chrámu vyšli, zahalil ho oblak, neboť Hospodinův dům naplnila Jeho sláva.¹⁹ Na nádvoří kolem Chrámu se konaly náboženské ceremonie. Stál zde bronzový oltář o rozloze 10 m² se stoly pro chléb a jiné oběti.²⁰ Chrám byl navštěvován o třech poutních svátcích.²¹

Podle tradice nechal král Šalomoun postavit i dvě brány – pro novomanžele a pro truchlící a exkomunikované. Izraelci si o Šabatu sedávali mezi tyto dvě brány a navrhovali si schopnost benevolence tak, že když Branou novomanželů vstoupil nějaký muž, bylo jasné, že se brzy ožení a Izraelci mu žehnali: „*At' Hospodin tohoto domu ti udělá radost v mnoha synech a dcerách!*“ Pokud někdo vešel Branou truchlících Izraelci mu právali: „*At' tě Hospodin tohoto domu utěší!*“²²

15) Objem každé nádrže byl 1440 l.

16) 1Kr 7,13-39.

17) 1Kr 7,45-46.

18) 1Kr 8,1-6.

19) 1Kr 8,10.

20) GOLDHILL, Simon (2005): *The Temple of Jerusalem*. Massachusetts: Harvard University Press, str. 30.

21) Talmud Bavli: Chagiga 1,1.

22) VILNAY, Zev (2000): *Legenda Jeruzaléma*. Praha: Volvox Globator, str. 89 – 90. In: Pirkej Rabi Eliezer 17 a Masechet Sofrim 18,9.

Šalomoun na Chrátové hoře vybudoval také palác z ušlechtilého kamene sobě i své manželce – dceři faraóna. V Šalomounově domě (100 x 50 loktů) byla i trůnní síň, kde soudil. Výstavba budov mu trvala 13 let.²³

Za vlády judského krále Joáše (835 – 796 př. obč. l.) byl Chrám poškozen zubem času. Joáš ve dvacátém třetím roce své vlády nařídil, aby stříbro, které lidé přinesou do Hospodinova domu, bylo určeno na opravu poškozených částí Chrámu. Kněz Jójada vyrobil z truhly kasu a postavil ji napravo od vchodu do Chrámu a všichni do ní přinášeli stříbro. Když byl v truhle dostatek stříbra, začalo se s opravami. Stavitelé, řemeslníci a dohlážitelé byli placeni právě z nastřádaného stříbra. Žádné vyúčtování nebylo potřeba, neboť všichni jednali čestně.²⁴

Chrám sloužil svým účelům až do dobytí Jeruzaléma v roce 587 př. obč. l. a do následného zničení Chrámu v roce 586 př. obč. l. babylonskými vojsky v čele s králem Nabukadnesarem II. Tisíce Židů byly odvečeno do Babylónie (jednalo se o tzv. babylónské zajetí). Když v roce 539 př. obč. l. perský král Kýros dobyl Babylon, už v prvním roce své vlády (538 př. obč. l.) vydal edikt, dovolující Židům návrat do jejich vlasti a zároveň vydal rozkaz k obnově Chrámu v Jeruzalémě. Už téhož roku dorazili do Judska první navrátilci. Kýros pravil:

*„Hospodin, Bůh nebes mi dal všechna království země. Pověřil mě, abych mu vybudoval dům v Jeruzalémě, který je v Judsku.“*²⁵

Babylónané měli Židy podpořit stříbrem, zlatem a dobyt看em pro dobrovolné oběti Bohu v Jeruzalémě. Král Kýros také vrátil předměty, které ukořistil Nabukadnesar II. v Šalomounově chrámu a dal je do domu svého boha.²⁶ Všech takových předmětů bylo celkem 5.400.²⁷ Když se všichni Izraelité usadili ve svých městech, shromáždil se v Jeruzalémě lid. Mezi nimi byl Jéšua s bratry a kněžími a Zerubábel s bratry. Ti se rozhodli, že znovu vybudují oltář pro zápalné oběti na jeho původním místě, aby mohli obětovat Bohu, protože měli strach z okolních národů. Podle povolení Kýra se opět začalo dopravovat cedrové dříví z Libanonu do Jafy.²⁸

S obnovou Chrámu se začalo v roce 520 př. obč. l. a stavělo se 5 let. Stavitelem byl ustanoven Zerubábel, proto je Druhý chrám rovněž označován za Zerubábelův. Výška Druhého chrámu měla být větší než u Šalomounova chrámu – 60 loktů a šířka

23) 1Kr 7,1- 9.

24) 2Kr 12, 5-16.

25) 2 Pa 36,23.

26) Zde je uvedeno úmyslně bůh, neboť je myšlen jeden z mnoha z babylónského panteonu.

27) Ezd 1.

28) Ezd 3,1-4.

také 60 loktů. Půdorys měl být stejný jako u Šalomounova chrámu.²⁹ Otázkou je, zda byly použity původní základy, nebo byla stavba posunuta. Minimálně je reálná myšlenka, že mohly být použity kameny z ruin zbořeného Chrámu. Tím mohlo být sníženo potřebné množství těženého kamene.³⁰ Zajímavou, ale ne příliš kvalitně podloženou myšlenkou je, že v Ezd 4,12 a 5,16 je pro označení základu (Chrámu) použito slovo „ušaja“, které bylo přejato ze sumerštiny přes akkadštinu.³¹ D. Edelman na základě tohoto slova použitého při položení základů Druhého chrámu uvádí, že je možné, že Chrám byl založen (nebo jeho základy postaveny) podle mezopotamských tradic. V Mezopotámii byla u chrámů vytvořeno terasa z navážky a suti kvůli minimálnímu skalnatému podloží. Suť vyplňovala prostor mezi silnými zdmi. Teprve na této terase byla vybudována podlaha.³² Zerubábelův chrám měl mít tři vrstvy stěn z kamenných kvádrů a jedna vrstva měla být tvořena z nových trámů. Náklady byly hrazeny z královské pokladny Kýra a jeho následovníka Dareia. Chrám byl dostavěn v šestém roce kralování krále Dareia (515 př. obč. l.).³³

Když se dostal k moci Herodes v roce 37 př. obč. l., rozhodl se, že celý Chrám zvelebí. Potřeboval udržet ve své oblasti klid. Chtěl si naklonit Židy a zároveň potřeboval mít dobré vztahy s Římem, konkrétně s Markem Antoniem – pravou rukou Julia Césara. Díla, kterými si chtěl tuto pozici udržet byla jednak přestavba Chrámu v Jeruzalémě a pak jím byla výstavba přístavního města s paláci, divadlem, hippodromem nazvaného jednoduše a jasně – Caesarea. Finance na přestavbu Jeruzalémského chrámu nemohl Herodes získat nikde jinde, než na poplatcích od Židů. Omezil roli Sanhedrinu a oslabil funkci velekněze.³⁴ Herodes začal nejdříve s rekonstrukcí veřejných prostor Jeruzaléma a pak se teprve vrhl na Chrám. Chtěl z něho udělat největší stavbu v Římské říši.³⁵ Přestavba byla zahájena v roce 19. př.o.l. rozšířením chrámového okrsku a jeho podepřením. Nejmenší rozlohu měl okrsek v době Šalomouna a naopak největší za vlády

Heroda (cca 279 x 466 x 315 x 487 m).³⁶ Zdi byly z jeruzalémského vápence, který se těžil nedaleko. Kvádry nebyly spojovány maltou. Herodes nechal objednat tisíce vozů, které kameny převážely. 10 tisíc zkušených dělníků včetně kněží mělo na starosti stavbu. Bylo potřeba, aby Chrám zasvěcený Hospodinovu jménu, byl postavena posvátnými rukama s veškerou pietou a aby vše bylo dle předpisů.³⁷ Jednotlivé kvádry ve zdi byly obrovských rozměrů. Nejmenší bloky hradby váží mezi 2 – 5ti tunami, ty větší kolem 50ti tun a ten největší váží 400 tun a má rozměry 12 x 3 x 4 metry. Část z této hradby se dochovala jako jediný pozůstatek z celého komplexu a je známa pod názvem Západní zeď (Zeď nářků). Na Chrámovou horu se vstupovalo 5ti branami. Poutníci vstupovali do západní zdi a pak pokračovali podél podzemních galerií a nakonec doslova šplhali po schodech na chrámový okrsek. Všechny 4 strany okrsku byly lemovány sloupovým o třech patrech. Výška průčelí samotného Chrámu byla podle moderních učenců cca 50 metrů. Kolem celého Chrámu bylo sloupové zábradlí a mřížové oplocení o výšce 2 metry, které vyznačovalo posvátnou oblast. Na zábradlí byly v latině a řečtině pokyny, zakazující vstup pohanů do těchto prostor pod trestem smrti. Dva z těchto řeckých nápisů byly nalezeny.³⁸ Součástí chrámového okrsku byly i obchodní prostory, kde bylo možné zakoupit obětní zvířata. Byla to taková citadela s 34 cisternami na vodu a akvaduktem. Na nádvoří před zábradlím byl Dvůr pohanů, odkud mohl kdokoliv sledovat obřady. Hned za zábradlím byl Dvůr pro židovské ženy. Z Dvora žen se vstoupilo na Dvůr Izraelitů, kam měli přístup jen rituálně čistí židovští muži. V předu u Chrámu byli Kohéni a kněží. Zde stál i obětní oltář a umyvadlo k rituálnímu očištění. Kolem tohoto nádvoří byly různé místnosti pro přípravu zvířat k obětování a sklady dřeva, vody a ohně. Tyto rituální věci byly přinášeny branami, které nesly jméno podle dané suroviny. Například Brána plamene, Brána vody, Brána obětí a další.³⁹ Rozčlenění vnitřních prostor Chrámu bylo stejné jako u Šalomounova chrámu. Velevsatyně byla prázdným místem, kde měl být naprostý klid. Do prostřední část hejchalu vedly obrovské zlaté dveře, na nichž byly ozdoby ze zlatých hroznů větších než člověk. Podle traktátu Middot se stala nehoda a muselo být povoláno 300 kněží, aby tak těžké hrozny uzvedli.⁴⁰ V hejchalu byl sedmiramenný svícen (menora) a stoly pro předkladný chléb. Před vstupem do velevsatyně před zlatými dveřmi (20 metrů

29) GOLDHILL, Simon (2005): *The Temple of Jerusalem. Massachusetts: Harvard University Press, str. 47.*

30) EDELMAN, Diana (2005): *The Origins of the ‚Second‘ Temple : Persian Imperial Policy and the Rebuilding of Jerusalem. London, Equinox, str. 156.*

31) „Ušaja“ hebrejsky základ (stavební); akkadské označení pro základ: „išdum“ nebo „uššum“.

32) EDELMAN, Diana (2005): *The Origins of the ‚Second‘ Temple : Persian Imperial Policy and the Rebuilding of Jerusalem. London: Equinox, str. 156.*

33) Ezd 6.

34) *V římské době byl Sanhedrin nejvyšším politickým, náboženským a soudním orgánem v Palestině. Encyclopaedia Judaica. CD-ROM verze. Heslo: Sanhedrin.*

35) GOLDHILL, Simon (2005): *The Temple of Jerusalem. Massachusetts: Harvard University Press, str. 58.*

36) REIDINGER, Erwin. (2005): *Die Tempelanlage in Jerusalem von Salomo bis Herodes: Neuer Ansatz für Rekonstruktion durch Bauforschung und Astronomie. Wiener Neustadt: Erweiterter Nachdruck, str. 3 a 9.*

37) GOLDHILL, Simon (2005): *The Temple of Jerusalem. Massachusetts: Harvard University Press, str. 60.*

38) GOLDHILL, Simon (2005): *The Temple of Jerusalem. Massachusetts: Harvard University Press, str. 68.*

39) Tamtéž, str. 70.

40) *Talmud Bavlí: Middot 3:8.*

vysokými) visela opona (parochet) – babylonský gobelín. Jeho barvy měly jasnou symboliku: modrá (nebe), červená (oheň), fialová (voda) a pruhy (země).⁴¹

Sláva tohoto Herodova chrámu trvala jen krátce a to do roku 70 obč. l., kdy byl zničen 9. avu, ve stejný den jako první – Šalomounův chrám.

Od roku 691 obč. l. na chrámové hoře stojí Skalní dóm neboli Omarova mešita vybudovaná chalífou Abd el-Malikiem.

Legendy o Jeruzalémském chrámu

„Sedm věcí bylo stvořeno před tím, než byl stvořen svět. Jsou to: Tóra, pokání, ráj, gehinom, trůn slávy, Chrám a jméno Mesiáše.“⁴² Pět výtvorů vlastní Svatý, budiž pochválen a mezi nimi je i Tóra a Chrám.⁴³ Hora, která byla vybrána pro výstavbu Chrámu nesla jméno Moria a též je známa pod názvem Sijón. Jedna legenda odvozuje jméno od hebrejského slova mor (myrha). Po celé Hoře se totiž linula vůně kadidla z Chrámu. Tak jedním výkladem je, že Moria znamená Myrhová hora.⁴⁴ Další možností je odvozenina od slova or (světlo). Prý, když byl stvořen svět, první paprsek světla ozářil lidstvo právě z této hory (Hory světla).⁴⁵ Také přichází v úvahu označení Hora vzdělanosti. Hebrejské more (učitel), má stejný kořen, jako je ve slově Tóra. Z této hory se rozšířilo učení Tóry a zákona Izraele.⁴⁶ Existuje celá řada dalších legend, vysvětlující název tohoto „posvátného pahorku“. Jsou jimi například Hora úcty, Hora koření, Hora výměny a mnohé další.

Podle tradice se v Chrámu nacházel základní kámen celého světa (Even haštija), na kterém byl založen svět a odsud pak byla dotvořena země.⁴⁷ Svatá země musela být stvořena jako první, a právě v sídle Chrámu – na nejsvětějším místě musel být počat proces stvoření.⁴⁸ Právě odtud vzal Hospodin hlínu, když tvořil prvního člověka Adama. Adam a jeho synové pak na toto místo chodili přinášet Bohu oběti. I příběh o obětování Izáka Abrahámem, kde se hovoří o zemi Moria se měl odehrát na této hoře.⁴⁹ Jak je známo, Hospodinův posel zasáhne a obětování Izáka neproběhne. Také Noe

po opadnutí vod jako první přichází na stejné místo, jako Adam, aby přinesl smírčí oběť. Syn Noemův Šém, pohřbí nedaleko Adamovu lebku. Toto místo pak dostává název Gologota (Lebka).⁵⁰ Hora Moria je místem, kde o sobě dával Bůh vědět a tak byla tato Hora chápána jako Jeho sídlo.

Podle další z legend na vrcholku hory Morija, kde stával Chrám, ležel již zmíněný základní kámen, na němž bylo vytesáno Boží jméno. Když prý král David hloubil základy pro Chrám, tento kámen našel a položil ho do svatyně svatých. Mudrci měli obavy, aby někdo tento kámen nenašel a pomocí Božího jména nezničil svět. Aby se tomu nestalo, vyrobili dva mosazné lvy, které umístili na sloupy u dveří svatyně svatých. Pokud by někdo vstoupil dovnitř a Boží jméno by zjistil, lvi by na něho při odchodu tak zařvali, že by dotyčnému jméno z hlavy navždy vypadlo.⁵¹

Při samotné stavbě, nebo spíše přestavbě Chrámu za Heroda přišlo pouze v noci a ráno se zvedl vítr, který rozfoukal mraky a vyšlo slunce. Sám Hospodin nechtěl rušit dělníky při stavbě Jeho Chrámu.⁵² Herodův chrám byl podle Talmudu ze žlutého a bílého mramoru (možná ještě navíc i z modrého). Herodes prý chtěl mramor zakrýt zlatem, ale rabíni mu to rozmluvili. Takto prý Chrám vypadal jako mořské vlny a byl i hezcí.⁵³

I k předmětům z Chrámu existují legendy. Archa úmluvy a ostatní nádoby jsou zakopané a zapečetěné ve Studni duší pod jeskyní základního kamene v dnešním Skalním dómu.⁵⁴ Podle Josepha Flavia byla spousta předmětů z Druhého chrámu odvezena do Říma a uložena v paláci císaře. Rabi Josi, který ve 2. stol. obč. l. navštívil Řím, tam prý viděl závěs a bylo na něm několik kapek krve. Ta se na něm objevila, když Titus v Jeruzalémě tento závěs rozřízl a krev z něho vytryskla. Titus si tak myslel, že zabil samotného Boha.⁵⁵ Jeden ze svíců Chrámu se prý ještě v 9. stol. obč. l. zapaloval v Konstantinopoli. Podobně se traduje, že jeden bronzový svícen v Chrámu sv. Víta v Praze pochází z Jeruzaléma a do Prahy se dostal jako kořist z bitvy v Itálii v r. 1158 o.l.⁵⁶ Zlatý květ z ryzího zlata, na němž bylo vyryto: „Svatý Hospodinu“, byl podle Tóry umístěn na koruně velekněze. Tento předmět byl odvezen spolu s chrámovou kořistí do Říma a tam

41) GOLDHILL, Simon (2005): *The Temple of Jerusalem*. Massachusetts: Harvard University Press, str. 72.

42) „Gehinom“ – označení „pekla“. Talmud Bavli: Pesachim 54a

43) COHEN, Abraham (2006): *Talmud: Pro každého*. Praha: Sefer, str. 175.

44) VILNAY, Zev (2000): *Legendy Jeruzaléma*. Praha: Volvox Globator, str. 60. In: Gn 22,2.

45) Tamtéž, str. 60. In: Berešit Raba 3,4 a Ezechieľ 43,2.

46) VILNAY, Zev (2000): *Legendy Jeruzaléma*. Praha: Volvox Globator, str. 61. In: Izajáš 2,3.

47) Talmud Bavli: Joma 54b.

48) COHEN, Abraham (2006): *Talmud: Pro každého*. Praha: Sefer, str. 68.

49) Gn 22.

50) VILNAY, Zev (2000): *Legendy Jeruzaléma*. Praha: Volvox Globator, str. 64. In: *Mi-draš Tehilim* 92,6.

51) Tamtéž, str. 14 a 17.

52) Tamtéž, str. 72. In: Talmud Bavli: Taanit 23a.

53) Tamtéž, str. 72 – 73. In: Talmud Bavli: Suka 51b, Bava Batra 4a a Šemot Raba 36,1.

54) Tamtéž, str. 108.

55) VILNAY, Zev (2000): *Legendy Jeruzaléma*. Praha: Volvox Globator, str. 108. In: *Josephus Flavius Válka židovská VII 8,7. Tosefta, Jom Ha-Kipurim 3,8 a Talmud Bavli: Gitin 56b, Suka 5a.*

56) Tamtéž, str. 109. In: Talmud Jerušalmi Šekalim 6,1. REJ, XIII, 1888, str.55.

ho rovněž spatřil Rabi Eliezer.⁵⁷ V Římě se mají nacházet i některé sloupy z Chrámu.⁵⁸ Již zmíněný Rabi Eliezer tam údajně viděl i úlomky Šalomounova trůnu. Ten byl odvezen postupně do Babylonu, Persie, Řecka a nakonec do Říma.⁵⁹ Jako poslední legendu jsem vybral tu, podle níž se lampy a svíce ve Skalním dómu, sloužící lidem k večerním modlitbám, večer o 9. avu, kdy byly zničeny oba chrámy, samy zhasínají a nejdou znovu zapálit.⁶⁰

Závěrem bych rád zmínil, že existují myšlenky o obnově Chrámu, který je nazýván podle Ezechiela, z jehož biblické knihy vychází. To, jestli tento projekt bude někdy zrealizován a jak by byl řešen prakticky, odkryje budoucnost. Místem, které do určité míry doplňuje a může připomenout Chrám, je dům setkání – synagoga. V synagoze nejdeme rozdělení prostoru do třech hlavních částí: místo pro věřící, prostor pro předčítání z Tóry (bima či almemor) a místo, kde je ukryta Tóra.⁶¹ Tóra je za nádherně zdobenou oponou, podobně jako byla Archa úmluvy. Áron ha-kodeš je často po stranách obklopen dvěma sloupy, jejichž motiv se opakuje a připomíná dva slavné sloupy před Chrámem – Jachín a Boáz. prostor pro věřící je rozdělen na mužskou a ženskou část. Podobných paralel by se dalo najít mnohem více, ale to už může zkusit každý sám.

Literatura

- Bible : Písmo svaté Starého a Nového zákona.* Ekumenická rada církví v ČSSR. Praha : Tisk, 1989. 1149 s.
- COHEN, Abraham. *Talmud : Pro každého.* 1. vyd. Praha : Sefer, 2006. 479 s.
- EDELMAN, Diana. *The Origins of the 'Second' Temple : Persian Imperial Policy and the Rebuilding of Jerusalem.* 1st edition. London : Equinox, 2005. 440 s.
- GOLDHILL, Simon. *The Temple of Jerusalem.* Massachusetts : Harvard University Press, 2005. 194 s.
- HORŇANOVÁ, Sidonia. *Synagógy : Kontinuita medzi SYNAGÓGÉ a EKKLÉSIA.* 1. vyd. Bratislava : Vydavateľ'stve UK, 2006. 104 s.
- HUEHNERGARD, John. *A Grammar of Akkadian.* Atlanta: Georgia, 1996
- CHARLESWORTH, James H. *The Messiah.* Minneapolis : Fortress Press, c1992. 597 s.
- KLEIN, Ernest. *A Comprehensive Etymological Dictionary of the Hebrew Language for Readers of English .* Jerusalem : Carta, 1987. 721 s.
- NEUSNER, Jacob. *The Mishnah : a new translation.* New Haven : Yale University Press, c1998. 1162 s.
- NEWMAN, Ja'akov, SIVAN, Gavri'el. *Judaismus od A do Z.* 1. vyd. Praha : Sefer, 1998. 285 s.
- PÍPAL, Blahoslav. *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu.* 4. vyd. Praha : KALICH, 2006. 188 s.
- PROSECKÝ, Jiří, et al. *Encyklopedie starověkého Předního východu.* 1. vyd. Praha : Libri, 1999. 447 s.

57) *Tamtéž, str. 109. In: Exodus 28,36; 39,30 a Talmud Bavli: Suka 8a.*

58) *Tamtéž, str. 109. In: Berešit Raba 33,1.*

59) VILNAY, Zev (2000): *Legends of Jerusalem.* Praha: Volvox Globator, str. 110. In: *Ester Raba 1,10.*

60) *Tamtéž, str. 37. In: Ocar Massaot str. 100, 121.*

61) „Aron ha-kodeš“ – hebrejsky „svatá skříň“.

REIDINGER, Erwin. *Die Tempelanlage in Jerusalem von Salomo bis Herodes : Neuer Ansatz für Rekonstruktion durch Bauforschung und Astronomie.* Wiener Neustadt : Erweiterter Nachdruck, 2005. 83 s.

SIMONS, Jan Jozef. *Jerusalem in the Old Testament : researches and theories.* Leiden : E. J. Brill, 1952. 517 s.

TYDLITÁTOVÁ, Věra. *Stromy ve starozákonní tradici.* 1. vyd. Středokluky : Zdeněk Susa, 2008. 246 s.

VILNAY, Zev. *Legends of Jerusalem.* 1. vyd. Praha : Volvox Globator, 2000. 287 s.

Použité elektronické texty

Encyclopaedia Judaica, (ed.) Geoffrey Wigoder, [CD-ROM] Judaica Multimedia (Israel) Ltd. 2004

Použité online zdroje informací

Ottova encyklopedie obecných vědomostí. [online], [citováno dne 15.02.2009]. Dostupné z: <<http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/229272-cella>>.

Antika. [citováno dne 01.11.2008]. Dostupné z: <<http://antika.avonet.cz/article.php?ID=1496>>.